

Divan Şiirinde Sefer

Journey In Divan Poetry

Süleyman SOLMAZ *

Özet

Divan şiiri incelemelerinde muhteva tahliline yönelik çalışmalar yapılmıştır. Çalışmamızda sefer kavramı bu doğrultuda işlenmiş, divan şiirinin önde gelen isimlerinden Ahmed Paşa'nın "sefer" redifli şiiri ana eksen alınarak diğer şairlerin sefer kavramını nasıl algıladığı örneklerle gösterilmiştir. Buna göre dilimizde kez, defa; yol, yolculuk; gaza, savaş, cihat gibi değişik anlamlarda kullanılan "sefer" kavramı, divan şiirinde "aşk belasına tutulan bir kimse-nin derdini unutmak maksadıyla sefere çıkması, sefere çıkmazsa tahammül etmesi" gibi anlam-larda da kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Divan şiiri, sefer, yol, yolculuk

Abstract

In examination of Divan poetry has been worked about content analysis. In this study, the conspt of "sefer" has been investigated and taking the achievement of Ahmed Pahsa by the name of "sefer" as a reference, all other poetry of the poets have been studied in order to enlighten their perception of "sefer" through exemplification. In this sense, "sefer" employed in the senses of "kez, defa,; yol, yolculuk; gaza, savaş, cihat" in our language has also been used in the senses of one's embarking an a journey so as to forget the love trouble or stand it unless he does not embark on a journey in terms of Divan poetry.

Key Words

Divan poetry, "sefer", road, journey

* Yard. Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi Fen Ed. Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

Klasik Türk şiirinin çok belirgin özelliklerinden biri, şiirde yer alan kelimelerden her birinin o metne çok önemli anlam katkısında bulunmasıdır. Bir başka deyişle bir kelime, şiirin şekillenmesini ve şiirde yer alacak diğer kelime ve kavramlar kadrosunu tayin eder. Bunun içindir ki eski şiirimizi okurken şiirde yer alan her kelimenin orada bulunma gerekçesi etraflıca araştırılmalı, kısaca kelimenin seçeresi çıkarılmalı ki beyte nüfuz etmek mümkün olsun.

Bu yazıda seçeresini inceleyip anlatmaya çalışacağımız kelime sefer olacaktır. Sefer kelimesi “yolculuk, savaşa gidiş, kez, defa” anlamlarıyla sözlükte yer almaktadır. Seferber, seferberlik, seferber olmak, seferber etmek, sefer taşı, seferî, seferî kuvvet, seferlik gibi kelime ve tabirler de bu kökten türemiş diğer kelimelerdir. Seferin eş anlamlıları da cenk, cihat, gaza, savaş, mücadele; yol, yolculuk, gezi, seyahat; kez, defa, kere olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bunların dışında tasavvufî kelime ve tabirlerde de yol ve sefer kelimeleri kullanılmaktadır. Bazıları şöyledir¹: Yola girmek, yola götürmek, yola sokmak, yoldan çıkmak, yoldan kalmak, yolda kalmak, yol göstermek, yolsuz, yolsuzluk, yol vermek - vermemek, yol vurmak, yol kesmek; yolunca giden yorulmaz, yolcu yolunda gerek, yol çalisız kul delisiz olmaz .

Tasavvufta sefer; hac veya kutsal mekânları ziyaret, hazret-i pîri (mürşit) ziyaret veya bazı sâlih (sulehâ) ve âriflerin (urefâ) ziyareti için kullanılan bir tabirdir. Bu ziyaretleri yapabilmek için “azîzinden” icazet almak gereklidir. Eğer o azîz izin verirse seyahat edilir vermezse bu seferden kaçınılmuş. Sıla-i rahm etmek bile mürşid-i kâmilin iznine bağlıdır. İzin çıktıktan sonra sıla-i rahm edilir, daha sonra da o yörede bulunan büyükler ya da makamları ziyaret edilmiş.²

Sufiye ıstılahunca “mukayyeden mutlaka seyr, daha açık bir ifade ile kalbin Hakk’a teveccühüdür. Buna seyr-i ilallah denilir. Sufiyeye göre bu kâmil insana ancak cezbe ile nasip olabilir. Sufiyeye ait eserlerde bu seferin dört kısım olduğu gösteriliyor ve her birisi için şu tafsilat veriliyor:

Sefer-i evvel, vech-i vahdetten hucûb-ı kesreti ref’ ve izâledir. Bu sefer menâzil-i nefisten seyirdir. Mezâhir ve ağıyardan taaşşukı izâle ile olur. Bu seferde abd, ufk-ı mübîne vasıl olur. Bu makam kalbin nihayetidir.

Sefer-i sâni, kesret-i ilmiye-i bâtna vücûhundan hicâb-ı vahdeti ref ve izâledir. Bu seyr-i fillahtır...

Sefer-i sâlis, zâhir ve bâtnandan ibaret olan zıddeyn ile takayyüdün zevâlidir... Bu makam “kâbe kavseyn” makamıdır...

Sefer-i rabi’, halkdan Hakk’a rucû’dadır. Bu makam cem ile farkın birliği makamıdır.³

¹ Abdülbaki Gölpınarlı, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İstanbul, 1977.

² Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1983 C.3 s.189.

³ Mehmet Zeki Pakalın, a.g.e.

Ayrıca, Nakşîlerde “sefer der vatan” prensibi vardır ki zahirî sefere önem vermeyen Nakşîler bu sefere çok önem verirler. Halktan Hakk’a doğru gitme demek olan bu seferde mülk âleminden melekût âlemine, ilme’l-yakîn mertebesinden ayne’l-yakîn mertebesine doğru ruhen yükselme, kötü huyları bırakıp iyi huylar edinme yolunda ilerleme vardır.⁴

Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü’nde İsmail-i Ankaravî’den naklen sefer için şu bilgiler yer almaktadır:

“Sefere anın için sefer dediler ki ahlâkı isfar eyler ve iyi huy izhârına sebep olur. Ey ahi (kardeş) bilgil ki sefer iki kısımdır. Biri sûrîdir ve biri dahi manevîdir. Asıl ehlullah katında (yanında) makbul ve maksut olan sefer sefer-i manevîdir. Amma sefer-i sûrîde dahi çok fâideler vardır. Cümleden biri nefis melûfat ve mahzûzatından (alıştığınan ve hazzettiğinden) münkatı olur (kesilir) ve şerbet-i firâk-ı yârân (dostlardan ayrılmanın tadını) ve hillânı çeşide kılr (tadar). Bu sıfatla min vechin lezzet-i fenâyı bulur ve mevte müstait olur (hazır olur) ve bir fâide dahi budur ki gariblik sıfatıyla muttasıf olur “vetûbi’l kurebâ” saâdetin bulur ve bir fâidesi dahi sıfat-ı hamûlî (dayanıklılığı) irâs eyler (arttırır) ve hamûl ve bî-nâm olmak tarikat-i evliyânın en büyük rûknüdür.⁵

Tasavvuf dairesi içerisinde sefer kavramının daha bir çok anlama gelebileceği hususunda hiç şüphemiz yoktur. Maddeden manaya, manadan maddeye ve manadan manaya yapılan yolculuklar, bizâtihi seyr-i süluk bu kanaatimizi desteklemektedir. Niyazî-i Mısırî’den aldığımız şu beyit bu konuda büyük ipuçları taşımaktadır :

Esmâ-i İlâhiyyede bî-had hünerüm var
Her demde semâvât-ı hurûfa seferüm var⁶
(Mısırî, G.46- 1)

Yolculuk anlam dairesi içerisinde bir yerden bir yere gidiş, hacca gitmek, birini ziyarete gitmek, birini, bir şeyi aramaya (mürşit aramak, derde deva aramak) çıkmak, ölüm gibi kavramlar yer almaktadır. Bunların yanı sıra konu şair ve şiir olunca, olmazsa olmazımız aşk ortaya çıkmakta ve âşık aşk belasıyla sefere çıkmaktadır. İşte asıl işlenecek konumuz budur.

Klasik şiirimizde sefere çıkmanın bir takım sebepleri vardır. Divanlardan tespit edebildiğimiz bazı sebepler şöylece sıralanabilir:

Aşk gamının artması:

Gam-ı aşkuñ sefer eylersem olur dilde füzûn
Arttırur malını çün eyleye tüccâr sefer
(Nev’î, G. 158 - 2)

⁴ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 1991.

⁵ Mehmet Zeki Pakalın, a.g.e.

⁶ Kenan Doğan, *Niyazî-i Mısırî Divanı*, Ankara, 1998.

Ey sevgili, sefer edersem, aşkının gamı iyice artar. Çünkü tüccar sefer eyerse malını artırır. Âşığın sermayesi ise, aşk gamıdır.

Hastanın şifa araması:

Sefer it derdüne tîmâr ola şâyed Nev'î
Bâ'is-i sihhat olur eylese bîmâr sefer
(Nev'î, G. 158 - 5)

Hasta, nerede bir tabip olduğunu öğrense oraya gitmek ister. Hatta derdinin devasının orada olmadığını bilse bile, bir umutla gider. Bu konuda sevgilinin de hasta gönüllerin derdine derman olacağı ümidi âşıkta her zaman vardır.

Doldurur hokka-i la'line lebûñ gül şekeri
Ya'ni dil-hastelerin derdine tîmâra gider ⁷
(Ahmet Paşa G. 76 -6)

Sevgiliye yakın olma isteği:

Bir gün sen âfitâba mukârin olam diye
Mâh-ı felek yıl on iki aydır sefer çeker
(Necâti, G. 145-3) ⁸

Burada ay teşhis yoluyla âşık, güneş de yine teşhis yoluyla maşuka teşbih edilmiştir. Ayın güneş etrafında dönmesi yaratılış gereğidir. Oysa şairin muhayyilesinde bu olaya daha güzel bir sebep bulunmuş(hüsn-i ta'lil)tur.

Yine azm eyledi dil yâre elümden ne gelür
Beni bî-çâre nidem çâre elümden ne gelür
(Aynî G. 147 - 1) ⁹

Heves-i kûyun ile Aynî garîb olduğu bu
Ka'benüñ her kişiyi şevki vatandan çıkarur
(Aynî G. 133 - 7)

Gönül ve canın isteklerini dildâra iletme arzusu:

⁷ Ahmet Paşa Divanı, Haz: Ali Nihad Tarlan), Ankara 1992.

⁸ Necati Bey Divanı, Haz: Ali Nihad Tarlan), Ankara 1992.

⁹ Ahmet Mermer, Karamanlı Aynî ve Divanı, Ankara, 1997.

Yine bîçâre gönül hasret ile yâre gider
Dil ü can şevkini arz itmeğe dildâre gider
(Ahmet Paşa G. 76 -1)

Gönlün doktoru, psikologu kısaca her şeyi sevgilidir. Hasret acısını, derdini, her hâlini ona anlatmak, onun yanında olmak isteğiyle yanar tutuşur.

Ferağat yokluğu:

Fuzûlî geç selâmet kûçesinden sabr kûyundan
Ferâgat olmayan yerde sefer yeğdür ikâmetden
(Fuzûlî G. 219 - 7) ¹⁰

Büyük üstat, bu beyitte artık sabrının kalmadığını, sefer lâzım geldiğini vurgulamış.

Ağyârı yâr ile birlikte görmeme isteği:

Yâr ile ağyârı hem-dem görmeğe olsaydı sabr
Terk-i gurbet eyleyüp azm-i diyâr etmez miydim
(Fuzûlî G. 195 -5)

Bağdat'ın bahtı kara, ikbali ak çocuğu Fuzûlî, gurbette kalış sebebinin yar ile ağyârı bir arada görmeye tahammülünün olmadığına bağlamış. Kim dayanabilir ki...

Sevgilinin bulunduğu mekâna (ser-i kûy) gitme arzusu:

Edemen terk Fuzûlî ser-i kûyun yârin
Ne kadar zulm yeri ise bana hoşdur vatanum
(Fuzûlî G. 204 - 7)

Pâre pâre cigerüm itlerine nezr olsun
Ol ser-i kûya düşse güzârum bu gice
(Fuzûlî G. 245 - 7)

Sünbül saçunla nergis-i bîmârın özleyen
Bâd-ı sabâ gibi kamu yoldan eser gelür
(Necâtî Bey G. 170-3)

¹⁰ Fuzûlî Divanı, (Haz: Ali Nihad Tarlan), Ankara 1992.

Aşk yoluna girildiği zaman uzak yakın denmez, gerekirse baş ayak edilir ama yine de gidilir.

Aşk eline gitmeğe başunu etgil ayah
Can virüben yola gir dime yahındur ırâh
(İbrahim Gülşenî)

Sefer esnasında uyanık olmak lazım gelir, çünkü uyanık olmakta esenlik vardır:

Uyanıklar uyurlardan selâmetdür seferlerde
Çü râh-ı aşka düşdüñ gül-i dâl aña hele öl sen
(Tokatlı Kânî, G. 119- 3)¹¹

Âşığın maksadı aşk yolunda merhale kaydetmek olursa o zaman göç ihtiyar edilip sefer hazırlığı başlamalıdır:

Azmüñ Rahîmî merhale-i râh-ı aşk ise
Eyle sefer yaragını kıl ihtiyâr göç
(Rahîmî, G. 26-7)¹²

Ayrılık hasretine dayanamamak: Bu durumda âşık; zayıf, hasta hatta yatalak bile olsa, sefer kaçınılmaz görünüyor.

Döymeyüp hecrüne eyler ten-i bîmâr sefer
Gerçi dirler kim olur hastaya düşvâr sefer
(Nev'î G. 158 - 1)

Seferden tat alabilmek de maşuka bağlıdır:

Aşkuñla ölmek oldı bana ey püser lezîz
Yâr-ı muvâfık ile olur her sefer lezîz
(Necâti Bey, G. 54 - 1)

Âşık safâ ile neş'eye kavuşursa, oraya sığınırda gama da yokluk ülkesine sefer düşer:

Biz safâ ile Neşât-âbâda etdük çün makarr
Sana da ey gam 'adem-âbâda lâzımdur sefer
(Sultan III. Ahmed)¹³

¹¹ Tokatlı Kânî Divanı, (Özel Kütüphanemizdeki Yazma Nüsha)

¹² Ahmet Mermer, Kütahyalı Rahîmî ve Divanı, İstanbul, 2004.

¹³ Rüstü Şardağ, Şair Sultanlar, Ankara, 1982.

Sultan Ahmed'in bu beyti Nedîm tarafından tazmin edilmiş ve ortaya yedi bendlik manzume çıkmıştır. Nedim bu tazmininde Sultan Ahmed dönemini, sultanı ve şiirini mübalağalı bir şekilde övmektedir.¹⁴

Konumuza divan şiirinin kurucularından Ahmed Paşa'nın "Sefer" (Divan, G. 73) redifli şiiri ile devam edeceğiz¹⁵. Bu gazeli incelerken diğer şairler konuya nasıl yaklaşmış bunları da örnekleyeceğiz.

- 1 Kıldum belâ-yı aşk ile ben mübtelâ sefer
Meşhûrdur ki âşıkâ yâ sabr u yâ sefer

Ben, aşk belâsına tutuldum. Bu belâ yüzünden yolculuğa çıktım. Âşığa ya sabır ya da sefer sözü meşhurdur. Bir şeye alışkanlığı olan, aşırı düşkün olan bu alışkanlığından kolayca kurtulamaz. Bu alışkanlık onun için bir belâdır. Bu belânın da ilaçla tedavisi yoktur. Eskiden aşka tutulanlara bundan kurtulabilmesi için sabır veya da sefer tavsiye edilmiş. Bunun tıbbî bir izahı mutlaka vardır. Biz işin edebî tarafında bunun nasıl algılandığı üzerinde duralım. On altıncı yüzyıl şairlerinden Malkaralı Nev'î¹⁶ şöyle diyor:

Dil ise sabr idemez sende ise yok insâf
Âh kim lâzım olupdur bana nâçâr sefer
(Nev'î G. 158 - 4)

Ey sevgili gönül sabredemez, sende ise insaf (acıma, merhamet) yok. O zaman bana çaresiz sefer gözükyor.

Nedîm ise çok veciz bir şekilde dile getirmiş bu konuyu:

Nola gitse kendüden hayretle cân-ı nâ-sabûr
Yâ seferdür ya tahammül çün kim aşkın çâresi¹⁷
(Nedîm G. 163 - 6)

- 2 Hayretdeyüm ki böyle hevâ-dâr iken sana
Çün erdi kûyuna niçün eder sabâ sefer

(Ey sevgili) Sabâ rüzgârı sana bu derece tutkun olduğu halde; senin bulunduğun yere vardıldıktan sonra niçin durmadan geçip gider? Buna şaşıyorum.

Sabâ rüzgârı kapalı istiare ile âşığa benzetilmiş. Rüzgâr tabii olarak eser ve saatte kilometrelerce hız yapar, dur durak bilmez. Şair bunu hüsn-i ta'lille izah

¹⁴ Nedim Divanı, (Haz: Muhsin Macit) Ankara, 1997, s.225.

¹⁵ Ahmet Paşa Divanı, (Haz: Ali Nihad Tarlan), Ankara 1992.

¹⁶ Nev'î Divan Tenkidli Basım, (Haz: Mertol Tulum-Ali Tanyeri), İstanbul, 1977.

¹⁷ Nedim Divanı, (Haz: Muhsin Macit) Ankara, 1997.

ediyor ve şaşırıldığını söylüyor. Niçin geçip gittiğini anlamaması ise bilip de bilmez gibi davranma sanatı tecâhül-i ârif oluyor.

Sabânın seferi realitede tabîî bir hadise, muhayyilede ise sevgiliden âşığa bir haber verme, âşığa ma'sukun saçlarının kokusunu getirme biçiminde karşımıza çıkıyor.

Sabâ kûyunda dildârun nedür üftâdeler hâli
Bizüm yirden gelirsen bir haber ver âşinâlardan
(Fuzûlî G. 215 -3)

3 Gitmez kapuñdan ol ki göre zülfü haddüñi
Akrebde olsa mâh degüldür revâ sefer

(Ey sevgili) Saçını ve yanağını gören kişi kapından gitmez. Çünkü ay, akrep burcunda iken yolculuk yapmak uygun değildir.

Klasik şiirimizde sevgilinin saçları biçim ve renk olarak akrebe; yanağı da renk itibariyle beyazlığı ve parlaklığından dolayı aya benzetilir. Yüz ve saçların bir araya gelmesiyle akrep burcu tahayyülü oluşmuştur. Aslında saç ve yüz kapalı olduğu için âşığın bunları görmesi mümkün değildir. Bunları gören kişi âşık olur ve ona bağlanır. Bu durum eski müneccimlerin bir inancı ile pekiştirilmiş.

Ağzı mercan dürcüdür kim cevher-i cân andadur
Zülfî akreb burcudur kim mâh-ı tâbân andadur
(Ahmed Paşa G. 42 - 1)

Akrep burcu ile sefer arasında kurulan ilgi çeşitli kaynaklarda yer bulmuştur. Ahmet Talat Onay, ay akrep burcunda iken sefere çıkmanın uğursuz sayılması inancını hurafe olarak niteliyor.¹⁸

“AY-SEFER : Kamerin menzili akrep burcu olunca sefere çıkılması uğurlu değildir, hurafedir.

*Ey dil ruh u zülfün göreyim terkimiz urma
Çıkma sefere k'oldı mehin menzili akreb (Ahmet Paşa)*

Terkimiz urmak, hem terk etmek, hem de at terkisine bağlamak demektir. Bu zamanda yapılan işler uğurlu düşmezmiş.

*Zülfünde görüp haddini dil gitmemek ister
Meh varıcağız akrebe sefer olmaz ey dost (Sâdî-i Cem)*

...

¹⁸ Ahmet Talat Onay, *Eski Türk Edebiyatı Mazmunlar*, İstanbul, 1997, s.113.

Fuzûlî de akrep burcundan şikayetçidir

*Ol lahza kim sataşdı gözüüm zülf ü rûyma
Akreb meh-i münîre vatandır dedim dedi
Vehm eyle kim hatırlu kırânundur senün*

Saçların yılanı benzetilmesi âdettir. Akrebe yalnız Fuzûlî benzetmiştir."

Akrep, güz mevsiminin bir bölümüdür. Ayın akrep burcunda olduğu zamanın sefer için uygun görülmemesi, herhalde, ordunun sefere çıkması ilgilidir. Çünkü önünden gelen kıştır. Kışın, yolculuğun, hele hele askerî bir seferin yapılması pek akla yatkın gelmemektedir.

Akrep burcunun 30 gün olduğunu ve bu mevsimde temizlenmek ve kötülüklerden arınmak ve uzlete çekilerek ibadet etmek gerektiğini Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri söylüyor.¹⁹

Türkler, aya mitolojik bazı karakterler yüklemişlerdir. Bu karaktere bağlı olarak bazı hastalıkların kaynağı veya bazı hastalıkları iyileştirme unsuru, müjde veya uğur habercisi, bakıcılık vasıtası gibi inanışlara da konu olmuştur.²⁰ Sefer ile ilgili kabûlün de böyle bir inanıştan kaynaklandığını düşünüyoruz.

4 Ka'be kapun koyup çekerüz gam beriyyesin
Ömre komaz temettü' ol bî-safâ sefer

(Ey sevgili) Senin Ka'be gibi kutsal olan kapını bırakıp gam çölünün sıkıntılarını çekeriz. O sıkıntılı (zevksiz) seferin de ömre bir faydası yok.

Divan şiirinde bir kavramı anlatan kelimeler, başka bir kavramı da ifade etmek için rahatlıkla kullanılmıştır. Bu örnekte içinde yaşanılan aşk ve bunun ayrılığı ile gelen sıkıntı hac terimleri ile anlatılmıştır. Çünkü âşık için hac, maşuku ziyaretten başka bir şey değildir.

Ahmed Paşa hac-sefer ilişkisini başka yerlerde de ifade etmiştir. Bütün ifadelerin tek şartı vardır: Maşukla beraberlik. Mübârek bir sefer...

Âvâzedür ilde ki bu yıl hacc eder Ahmed
Sen yoldaş olursan ne mübârek seferi var

(Ahmed Paşa, G. 83-2)

Sevgilinin kapısı Ka'be olarak telakki edildiğinden, oraya yüzünü süren bir daha başka yere gitmez:

¹⁹ İbrahim Hakkı, *Marifet-nâme* (sadeleştiren: Turgut Ulusoy), İstanbul, Tarihsiz, C. 4

²⁰ *Türk Ansiklopedisi*, C IV, Ankara, 1946, s.347

Ka'be kapuñ şol ki safâyla sürer yüz
Ey h'âce anı bir yana sanma sefer eyler
(Rahîmî, G.60-3)

Yolun eminliğı, ferahlığı da yoldaşa bağlıdır:

Dil diler zülfüñ tarıkında gamuñ fikrin refik
Gecede korkulu yol yolcuya yoldaş andırur
(Ahmed Paşa, G. 82-5)

5 Kat'-ı alâyık eyleyüp Ahmed gibi kılır
Sevdâ-yı zülf-i yâr ile müşg-i Hitâ sefer

Hita ülkesinin miski her şeyden alakasını kesip sevgilinin saçı sevdâsıyla sefere çıktı. Misk, Hita (Doğu Türkistan) ülkesinde yaşayan bir çeşit ceylanın göbeğindeki urdan elde edilen bir kokudur. Buna nâfe de denir. Kozmetik sanayisinin vazgeçemediği malzemelerden biridir. Misk, divan şiirinde kokusu ve rengi münasebetiyle sevgilinin saçları için benzetme unsurudur. Hatta birçok zaman sevgilinin saçları miskten daha güzel kokar. Divan şiirinin kurgusuna ve şair muhayyilesine göre, ahunun bu kokuyu kıskanması sonucu içine kan oturur ve misk meydana gelmiştir.²¹

Ahmed Paşa, misk motifini, miski teşhis ederek başka yerlerde de işlemektedir:

Bir gece sevdâ-yı bûy-i zülf-i yâr itsem gerek
Misk gibi kan yutup terk-i diyâr itsem gerek
(G.151 - 1)

Âşık sevgilinin diyarını bırakıp bir tarafa gidemez. Çünkü sevgilinin diyarında bulunmak vuslat sayılır. Vuslat da Süleyman Aleyhisselam'ın mührü kadar kıymetlidir. Böylesine değerli bir şey terk edilip gidilmeye kalkılırsa bakın neler olur?

Diyâr-ı yârı koyup seyr-i sebze-zâr itsem
Çemende dil uzadur her biten giyâh bana
(Ahmed Paşa G. 4 - 3)

Hâtem-i mühr-i Süleyman'dur visâlin dilberâ
Azm-i râh-ı menzil-i dârü's-selâm itsem gerek
(Ahmed Paşa G. 171 - 6)

²¹ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ankara, 1989.

Gözlerün fikri beni komaz ilüme gitmege
Sihri ol câdûlarun bu yollaruma bağlar
(Aynî, G. 166 - 5)

Âşık daima sevgilinin olduğu yerde bulunmak, ona yakın olmak, hatta onunla beraber olmak ister. Oysa maşuk bunu arzu etmez, âşığı o mekândan sürüp çıkarır. Ama orada bulunmak âşığın kendi elinde değildir:

Şeyhî'yi şehirden süren ol şehriyâra diñ
Gönlüm niçe ki ana sefer kendiden gider
(Şeyhî G.53-7)²²

Gönül zaman zaman, çektiği ıstıraplar yüzünden terk-i diyar etmek ister, ancak meşhur kural vardır ki ona uymadan edemez; insana karanlık gecede sefer zordur (zor gelir).

Gönül ister gam-ı zülfüñle ide terk-i diyâr
Âdeme müşkil olur gerçi ki şeb-târ sefer
(Nev'î G. 158 - 3)

Âşığın âhı hiçbir zaman bitmez. Olmaz ama ola bir gün sevgili bunun sebebini sorarsa âşığın ona bir cevabı vardır elbet. Bir darb-ı meselle maşuka verilen cevabı Ahmed Paşa'dan alıyoruz:

Dedi gam gitdi vaslumla niçün eksük degül âhuñ
Dedüm göçtüğü menzilde komaz mı kârbân âteş
(Ahmed Paşa, G. 127- 6)

Divanlarda seferle ilgili olarak karşılaştığımız bir husus da ölümdür. Tabiatı icabı soğuk bir şey olan ölüm, maşuk uğruna olunca leziz hale gelmiştir:

Aşkunla ölmek oldı bana ey püser lezîz
Yâr-ı muvâfık ile olur her sefer lezîz
(Necâtî Bey, G. 54 - 1)

Âşık ölürken dahi maşuku görmek, onunla olmak ister. Bunu da sefere çıkan birinin oruç tutmasının doğru olmayacağı yorumuyla sevdiğine anlatmaya çalışır.

Can gider oldı gel seni görsün ko cevri kim
Oruc revâ değüldür ederken kişi sefer
(Necâtî Bey, G. 58 - 2)

²² Şeyhî Divanı, (Haz: Mustafa İsen-Cemal Kurnaz) Ankara, 1990.

Her insan ölüme hazır olmalıdır. Bu vesile ile takvadan fariğ olmamak gerekir:

Ey Fuzûlî âhiret mülkine lâzımdur sefer
Böyle fâriğ gezme takvâdan müheyyâ kıl metâ'
(Fuzûlî, G. 142 - 7)

Sonunda ölüm bile olsa, bütün vücudu yakılıp kül olsa sevda uğruna çıkan seferden geri dönmek yoktur.

Yandırıp eczâ-yı terkibüm külüm virseñ yele
Yok yoluñdan dönmeğüm varum senüñdür cüz' ü kül
(Fuzûlî, G. 178 - 3)

Bildüm tarîk-ı aşk hatarnâkdür velî
Ben dönmezem bu yoldan ölüm olsa gâyeti
(Fuzûlî, G. 302 - 5)

İnsanın dostları, yakınları kendi öldükten sonra, hiç olmazsa tabutunun ardınca veya yanınca mezara kadar gelirler. Âşık da tabutunun ardınca sevgilisinin gelmesini arzu ediyor. Sağ iken kavuşamadığı sevgilisine bu vesile ile yakın olacak, hatta kanını helâl edecektir:

Kanımı helâl eyleyeyin sana gelirsen
Tabutumun ardınca bir iki kadem ey dost
(Ahmed Paşa, G.16 - 3)

Fuzûlî, ölüm konusunda takva sahibi herhangi bir müminden farksız düşünür. Dünyayı yokluk deryasına kavuşan bir sele, kendisini de o sele kapılmış çer çöpe benzeten şair, çer çöpün deryaya kavuşmadıkça sel içerisinde rahat bir nefes alamayacağı fikrindedir. Ayrıca dünyadan çıkmak ve özge seyranlar etmek gereğini de vurgulamaktadır:

Dehr bir seyl-âbdur mülhak adem deryâsına
Biz ki ser-gerdânuz ol seyl-âba düşmüş hâr ü has
Çizginür hâr ü has ol seyl-âb oldukça revân
Yetmeden deryâya râhat mümkün olmaz bir nefes
(Fuzûlî, Mukattaat, 15)

Gelin ehl-i hakikat ıkalum dünyadan
Gayrı yirler gezel m  zge safalar g rel m
Seyr-i germiyyet-i gavg -yı kıy met kılalum
Vaz'-ı cem'iyyet-i heng me-i mahşer g rel m
Reviş-i silsile-i dehr mel l itdi bizi
Nice bir dehrde evz -ı mükerrer g rel m
(Fuzûlî, Mukattaat, 3)

Sevgili can olarak tasavvur edildiğinde, onun ayrılığı ölüm ile eř değerdir.
O giderse  şık cansız ve gönülsüz kalır.

Ey sefer azmin kılan c n eyle menzil gitme gel
 n dil   c nsın koma b -cân u b -dil gitme gel
(Şeyh , G.108- 1)

Bu algılamanın dışında, zayıf bir ihtimal olmakla birlikte, çizgi dışı bir durumla karşılaşıyoruz. Bu örnekte sevgili sultan,  şık kul ilişkisi de vardır.

C n rihlet iderken lebini aęzuma sundı
Şeh kullarına dirlik edermiş sefer  zre
(Nev' , G. 394 - 2)

Sonuçta Ahmed Paşa'nın bir gazeli ve diğer şairlerden verdiğimiz örnekler itibariyle görülmektedir ki, sefer kelimesi beraberindeki çağrışımlarla; divan şiirinde günlük hayattaki kullanılışı yanında din  ve tasavvufî anlamları ve e-deb , şairane benzetme ve hayallerle geniş bir ereve içinde, çok zengin tasavvurlarla ele alınmıştır.  